

Jan Szpet

Wiara jako pierwszorzędny cel katechezy

Colloquia Theologica Ottoniana nr 1, 101-117

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WIARA JAKO PIERWSZORZĘDNY CEL KATECHEZY

Ks. Jan Szpet*

Wydział Teologiczny Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza
Poznań

Wstęp

Ojciec Święty Jan Paweł II podczas audiencji poświęconej katechezie powiedział: „katecheza rodzi się z wiary i służy wierze. Dlatego właśnie winna ona towarzyszyć całemu życiu każdego chrześcijanina, stosownie do różnych etapów jego życiowej drogi, do różnych zadań i obowiązków, do wielorakich sytuacji, jakie się na tę drogę składają”¹. A podczas kolejnej dodał: „problem katechezy to problem wiary”².

1. Cel podstawowy elementem procesu edukacyjnego

Określenie celu katechezy należy do podstawowych czynności procesu edukacji. Wskazuje on na przyszły stan procesu kształtowania osobowości, do którego zmierza działanie katechetyczne. Bywa nieraz określany mianem

* Ks. prof. zw. dr hab. Jan Szpet, kapłan archidiecezji poznańskiej, wykładowca katechetyki, dziekan Wydziału Teologicznego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, długoletni konsultor Komisji Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski. Autor serii podręczników do nauki religii dla uczniów i przewodników metodycznych dla nauczycieli. Adres: Wydział Teologiczny Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 61-111 Poznań, ul. Wieżowa 2/4; e-mail: szpet@amu.edu.pl.

¹ Jan Paweł II, *Wierzę w Boga Ojca Stworzyciela*, Watykan 1987, s. 19.

² Tamże, s. 23.

zadania. Można ten termin jednak odnieść jedynie do działania lub operacji, które katecheza winna zrealizować w perspektywie i jako element składowy celu, jego wymiar. Świadomość celu jest podstawowym warunkiem skutecznego działania.

Cel decyduje zarówno o doborze treści, wyborze skutecznej strategii działania, form oraz metod edukacyjnych, jak i zastosowanych środków dydaktycznych – uwzględnia adresatów oraz środowisko.

Celem każdego kształcenia jest wszechstronny rozwój intelektualny, wielostronnie powiązany z rozwojem emocjonalnym i wolicjonalnym; rozwój osobowości. Stąd teorie celów rozróżniają ich wymiar bardziej intelektualny, poznawczy oraz sprawnościowy, dotyczący działania³. Do zdolności poznawczych zalicza się zazwyczaj: myślenie, zdolność obserwacyjną, pamięć, uwagę, wyobraźnię. W bezpośrednim związku z rozwijaniem zdolności ogólnych pozostaje kształtowanie potrzeb, motywacji, zainteresowań i zamiłowań uczniów⁴, wdrożenie do samoedukacji. W działalności edukacyjnej szkoły cele stają przed nauczycielami – doprowadzenie uczniów do określonych stanów osobowości, oraz przed uczniami – jako przyszłe, pożądane stany ich osobowości.

Cel bywa definiowany w oparciu o kilka kryteriów. Edukacja szkolna wyróżnia triadę celów uczniowskich: wiadomości, umiejętności, postawę⁵. Naczelnym zadaniem nauczyciela jest kształtowanie umiejętności. Wymaga ono wielokrotnego i długotrwałego ćwiczenia pod kierownictwem nauczyciela. Wzrasta też waga pozytywnych postaw ucznia, jego identyfikowanie się z uznanym systemem wartości. Kształcenie kompetencyjne zakłada, że uczeń nie tylko wie, co należy czynić, ale potrafi wykonać i czyni to, bo nakazuje mu to postawa.

Cele należą do podstawowych składników każdego systemu dydaktyczno-wychowawczego. Są głęboko związane z doбором treści programu, decydują o wyborze metody, strategii, form nauczania i uczenia się oraz środków dydaktycznych. Świadomość ich jest podstawowym warunkiem skuteczności działania⁶.

³ G.R. Schmidt, *Die Lernziele*, w: E. Feifel (red.), *Handbuch der Religionspädagogik*, t. 2: *Didaktik des Religionsunterrichts – Wissenschaftstheorie*, Zürich–Einsiedeln–Köln 1974; G. Stachel, *Lernziele und Religionsunterricht*, w: H. Heinemann, G. Stachel, S. Vierzig, *Lernziele und Religionsunterricht*, Zurich–Einsiedeln–Köln 1970, s. 24–25; W. Okoń, *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1996, s. 79–85.

⁴ W. Okoń, dz. cyt., s. 74.

⁵ Por. J. Szpet, *Planowanie dydaktyczne w nauczaniu religii*, w: J. Szpet, D. Jackowiak (red.), *Plany wynikowe w katechezie*, Poznań 2003.

⁶ J. Szpet, *Dydaktyka katechezy*, Poznań 1999, s. 21.

2. Cel katechezy w perspektywie jej tożsamości

Dekret o pasterskich zadaniach biskupów Soboru Watykańskiego II kreśli wobec nich zadanie: niech dopilnują, aby tak dzieciom i młodzieży, jak i starszym podawano pilnie naukę katechizmu, która zmierza do tego, aby u ludzi wiara oświecona nauką stawała się żywa, wyraźna i czynna (DB 14).

Ogólna instrukcja katechetyczna, umiejscawiając katechezę w posłudze słowa w Kościele, zawiera definicję: w ramach działalności duszpasterskiej katechezą trzeba nazwać tę formę działalności duszpasterskiej, która prowadzi zarówno wspólnotę, jak i poszczególnych wiernych do osiągnięcia dojrzałości w wierze (DCG 21).

Synod Biskupów z 1977 roku w orędziu do Ludu Bożego stwierdził, że katecheza „polega na systematycznym i stopniowym nauczaniu wiary, połączonym z ciągłym procesem jej dojrzewania” (nr 1). Wskazał dwie podstawowe metody przekazu wiary: katechezę i katechumenat.

W Adhortacji apostołskiej o katechizacji w naszych czasach Jan Paweł II, nie widząc potrzeby podawania ścisłej i wyraźnej definicji katechezy (CT 18), umiejscawia ją w pastoralnej i misyjnej działalności Kościoła jako etap ewangelizacji. Stwierdza jednak: katecheza jest wychowaniem w wierze dzieci, młodzieży i dorosłych, a obejmuje przede wszystkim nauczanie doktryny chrześcijańskiej, przekazywane na ogół w sposób systematyczny i całościowy, dla wprowadzenia wierzących w pełnię życia chrześcijańskiego (CT 18).

Jan Paweł II, rozpoczynając wspomniany cykl katechez poświęconych katechezie, określił ją jako systematyczną, to znaczy obejmującą podstawowy wykład prawd wiary i moralności chrześcijańskiej⁷.

Dyrektorium ogólne o katechizacji, wpisując katechezę w ramy posłannictwa Kościoła (DOK 63), umiejscawia ją jako podstawowy element chrześcijańskiego wtajemniczenia, istotny moment procesu ewangelizacji, ściśle złączony z sakramentami wtajemniczenia, szczególnie z chrztem, „sakramentem wiary” (DOK 66); mówi o niej: okres, w którym kształtuje się nawrócenie do Jezusa Chrystusa (DOK 63), funkcja, która „daje podstawy pod budowę wiary” (DOK 64), zawsze uporządkowane i systematyczne wprowadzenie w Objawienie (DOK 66), organiczna i systematyczna formacja wiary (DOK 67). Ta formacja organiczna jest pogłębieniem całego życia chrześcijańskiego, „integralnym wtajemni-

⁷ J. Szpet, *Planowanie dydaktyczne...*, s. 11.

czeniu chrześcijańskim”, które pomaga w autentycznym pójściu za Chrystusem, skoncentrowanym na Jego Osobie. Chodzi więc o wychowanie do poznania i do życia wiarą w taki sposób, by cały człowiek, w swoich najgłębszych doświadczeniach, czuł się ożywiany przez słowo Boże. Będzie się w ten sposób pomagać uczniowi Chrystusa w przekształceniu starego człowieka, w podjęciu zobowiązań chrzcielnych i w wyznawaniu wiary wychodzącej z serca (DOK 67). Dokument wskazuje też wielorakie formy katechezy w procesie wychowania wiary.

Ta różnorodność terminów w określeniu tożsamości katechezy zawiera jeden wspólny termin: wiara. Widoczne jest to także w określeniu celu katechezy.

Adhortacja apostołska o katechizacji w naszych czasach mówi: „specyficznym jednak celem katechezy, do którego winna ona zmierzać, jest rozwinięcie z pomocą Bożą wiary dotąd początkowej, doprowadzenie jej do pełni i codzienne zasilanie życia chrześcijańskiego wiernych każdego wieku. Chodzi oczywiście o to, aby czy to na płaszczyźnie poznania, czy w praktyce wzrastało ziarno wiary, dane przez Ducha Świętego wraz z pierwszym przekazem Ewangelii i w sposób skuteczny udzielone przez chrzest. Katecheza dąży więc do tego, aby pogłębiać rozumienie Tajemnicy Chrystusa w świetle Słowa, aż cały człowiek będzie nasycony Jego światłem. Przemieniony przez działanie łaski w nowe stworzenie, chrześcijanin zaczyna naśladować Chrystusa i z dnia na dzień uczy się w Kościele coraz lepiej myśleć jak On, oceniać jak On, postępować zgodnie z Jego przykazaniami i ufać, tak jak On nas do tego wzywa” (CT 20).

Natomiast *Dyrektorium ogólne o katechizacji* definiuje: „ostatecznym celem katechezy jest doprowadzić kogoś nie tylko do spotkania z Jezusem, ale do zjednoczenia, a nawet głębszej z Nim zażyłości” (DOK 80)⁸. „Komunia z Jezusem Chrystusem, na mocy swojej dynamiki, kieruje ucznia do zjednoczenia się z tym wszystkim, z czym głęboko był zjednoczony sam Jezus Chrystus: z Bogiem, Jego Ojcem, który posłał Go na świat, i z Duchem Świętym, który kierował Nim w Jego posłaniu; z Kościołem, Jego Ciałem, za które się wydał, i z ludźmi, Jego braćmi, których los zechciał podzielić. Cel katechezy wyraża się w wyznaniu wiary w jednego Boga: Ojca, Syna i Ducha Świętego” (DOK 81). Katecheza jest tą szczególną formą posługi słowa, która doprowadza do dojrzałości nawrócenie początkowe, aż do uczynienia z niego żywego, bezpośredniego i czynnego wyznania wiary: „Katecheza ma swój początek w wyznaniu wiary i prowadzi do wyznania wiary” (DOK 82).

⁸ Katechezę w służbie spotkania z Bogiem w Chrystusie przyjmował już F. Blachnicki. Zob. F. Blachnicki, *Kerygmatyczna odnowa katechezy*, Warszawa 2005, s. 155.

Wprowadzone rozróżnienie nie jest jedynie terminologiczne, ale niesie konsekwencje życiowe. Nie chodzi tylko o spotkanie, ale spotkanie, które prowadzi do usłyszenia, akceptacji, przyjęcia i głębokiego osobowego zjednoczenia niosącego konsekwencje życiowe w postaci nawrócenia, zaangażowania i świadectwa. Podstawą jest „poznanie osoby, tajemnicy Jezusa, któremu się powierzył, poznał mianowicie Jego »tajemnicę«, Królestwo Boże, które On zapowiada, wymagania i obietnice zawarte w Jego ewangelicznym orędziu, drogi, jakie wyznaczył dla wszystkich tych, którzy zechcą pójść za Nim. Chrzt – sakrament, przez który »upodobniamy się do Chrystusa«” (DOK 81).

Mimo różnorodności sformułowań zawsze w centrum katecheza stawia wiarę jako fundamentalną postawę egzystencjalną człowieka. Widziana jest ona w perspektywie dynamicznego rozwoju ku dojrzałości. Dzięki temu zostaje przekroczony aspekt wyłącznie poznawczy, intelektualny. Sprzyjało temu niejednokrotnie akcentowanie w praktycznym działaniu, uczenie zmierzające do znajomości doktryny chrześcijańskiej, obecne od czasów reformacji jednostronne podkreślanie aspektu materialnego wiary. Jednak już odnowa kerygmatyczna zwracała uwagę na akt wiary, w którym osoba odpowiada na apel Boży⁹.

Określenie celu katechezy wymaga sprecyzowania pojęcia modelu człowieka wierzącego. O ile w przeszłości lansowano „dobrego człowieka” lub „wierzącego praktykującego”, to współcześnie uwaga zdaje się być zwrócona na formację autentycznych i przekonanych wierzących¹⁰, budowanie wspólnoty chrześcijańskiej, eklezjalnej. Wchodzą tu w grę osobiste decyzje i zaangażowanie się całego człowieka od nawrócenia, poznania, wtajemniczenia, po dojrzałość wiary w życiu i zrównoważoną osobowość ludzką. Chodzi o wiarę jako życie z Chrystusem i w Chrystusie, realizację Jego prawdy w życiu indywidualnym i społecznym¹¹. Katecheza będzie wówczas duchowym wydarzeniem egzystencjalnym między objawiającym się Bogiem a człowiekiem.

Tak nakreślony cel wymaga konkretnych działań umożliwiających jego realizację¹². *Dyrektorium ogólne o katechizacji* precyzuje je jako zadania, wymieniając: rozwijanie poznania wiary, wychowanie liturgiczne, formację moralną,

⁹ M. Finke, *Odnowa katechetyczna (Zarys katechetyki kerygmatycznej)*, w: M. Finke (red.), *Pod tchnieniem Ducha Świętego. Współczesna myśl teologiczna*, Poznań 1964, s. 564.

¹⁰ E. Alberich, *Cele katechezy*, w: J. Gevaert (red.), *Słownik katechetyczny*, Warszawa 2007, s. 129.

¹¹ Tamże.

¹² Szeroko omawia je: J. Charytański, *W kręgu zadań i treści katechezy*, Kraków 1992.

nauczanie modlitwy, wychowanie do życia wspólnotowego i wprowadzenie do misji (DOK 85–86).

Zadanie rozwijania wiary winno „prowadzić do »stopniowego uchwycenia (zrozumienia) całej prawdy o planie Bożym«, wprowadzając uczniów Jezusa Chrystusa do poznania Tradycji i Pisma Świętego, które jest »wzniosłym poznaniem Jezusa Chrystusa« (Flp 3,8)” (DOK 85). Katecheza nie ogranicza się jedynie do sfery intelektualnej, ale „pogłębienie w poznaniu wiary oświeca po chrześcijańsku życie ludzkie, umacnia życie wiary oraz uzdalnia do uzasadnienia jej w świecie. *Przekazanie Symbolu wiary*, streszczenia Pisma Świętego i wiary Kościoła wyraża realizację tego zadania” (DOK 85). Ważne jest ukazywanie doświadczenia nowej egzystencji, stąd istotne jest działanie o charakterze chrześcijańskiego wtajemniczenia dokonujące się poprzez trzy sakramenty: chrzest, bierzmowanie i Eucharystię (KKK 1275).

Wychowanie liturgiczne „oprócz ukazywania znaczenia liturgii i sakramentów powinno wychowywać uczniów Jezusa Chrystusa »do modlitwy, dziękczynienia, czynienia pokuty, odmawiania modlitw z ufnością, do ducha wspólnoty, właściwego zrozumienia symboliki«, ponieważ wszystko to jest konieczne do prawdziwego życia liturgicznego” (DOK 85). Zmierza to do podkreślenia aktualności dokonywanego przez Jezusa dzieła zbawienia. „*Ekonomia zbawienia* ma charakter historyczny, ponieważ realizuje się w czasie: »rozpoczęła się... w przeszłości, realizowała się i osiągnęła swój szczyt w Chrystusie, obecnie zaś ujawnia swą moc i oczekuje *dopełnienia w historii*«” (DOK 107). „Kościół, przekazując dzisiaj orędzie chrześcijańskie na podstawie swojej żywej świadomości tego orędzia, stale »upamiętnia« wydarzenia zbawcze przeszłości, opowiadając je. Interpretuje w ich świetle aktualne wydarzenia historii ludzkiej, w których Duch Święty odnawia oblicze ziemi, i trwa w pełnym wiary oczekiwaniu na przyjście Pana” (DOK 107). Ten historyczny charakter orędzia chrześcijańskiego zobowiązuje katechezę do troski o następujące aspekty: ukazanie historii zbawienia za pośrednictwem katechezy biblijnej pozwalającej poznać czyny i słowa, przez które Bóg objawił się ludzkości; wyjaśnianie Symbolu wiary i treści moralności chrześcijańskiej przez katechezę doktrynalną; umiejscowienie sakramentów w ramach historii zbawienia za pośrednictwem katechezy mistagogicznej; „czyny i słowa” Objawienia odsyłające do „tajemnicy w nich zawartej”. Katecheza będzie pomagać w dokonaniu przejścia od znaku do misterium (DOK 108).

Formacja moralna jest kształtowaniem zdolności upodobniania się do Jezusa Chrystusa w postawach zajmowanych w codziennym życiu. Dotyczy ona płasz-

czynny życia indywidualnego oraz społecznych odniesień do innych. Można ją określić jako kształtowanie sumienia człowieka.

Zadanie nauczania modlitwy winno umożliwić nawiązanie żywego i osobistego kontaktu z Bogiem, uzdalniać do przyjmowania postaw, które charakteryzowały Jezusa, jak: adoracja, uwielbienie, dziękczynienie, synowskie zaufanie, prośba, podziw dla Bożej chwały (DOK 85).

Wychowanie do życia wspólnotowego należy widzieć na dwóch płaszczyznach. Pierwsza to wtajemniczenie, wychowanie do takich postaw, jak prostota i pokora, troska o innych, zwłaszcza o tych, którzy się oddalili; napomnienie braterskie, wspólna modlitwa, wzajemne przebaczenie, miłość braterska. Druga to troska o wymiar ekumeniczny i zachęta do postaw braterskich w stosunku do innych Kościołów i wspólnot chrześcijańskich. Kształtowanie tej postawy wymaga jasnego przedstawienia całej doktryny Kościoła katolickiego z unikaniem wyrażen i sposobu wykładu, które mogą prowadzić do błędu; zapewnienia dobrej znajomości innych wyznań oraz wzbudzenia i ożywienia pragnienia doskonałej jedności (DOK 86).

Wprowadzenie do misji stawia jako zadanie otwarcie na dynamizm misyjny. Stąd zadaniem katechezy jest uzdolnienie uczniów do chrześcijańskiej obecności w społeczeństwie, życiu zawodowym, kulturowym i społecznym; przygotowanie do współdziałania w różnych zadaniach eklezyjalnych; wzbudzanie powołań kapłańskich, zakonnych, apostoelskich i misyjnych. Katecheza winna formować do dialogu międzyreligijnego, ale też niesienia pomocy w umiejętności pojednania oraz odróżnienia „głoszenia Chrystusa” od „dialogu międzyreligijnego” (DOK 86).

Cel i zadania katechezy należy widzieć w perspektywie funkcji, jakie ona pełni: nauczania, wychowania, wtajemniczenia (DOK 51) i ewangelizacji. Wskazane przez dokumenty Kościoła cele i zadania stanowią wyznaczniki dla programowania i praktycznego działania. Muszą więc być obecne w podstawie programowej, programie i podręcznikach.

3. Odnowione oblicze wiary

W rozważanym kontekście nowego zdefiniowania wymaga pojęcie wiary. Perspektywa historyczna pozwala dostrzec niejednokrotnie jednostronne podejście do niej, niewystarczające akcentowanie wszystkich aspektów lub brak organicznego i spójnego rozwoju wszystkich aspektów. Uzmysłowanie sobie tego jest

niezbędne wobec stwierdzenia Benedykta XVI z listu apostolskiego *Porta fidei*: „zdarza się dość często, że chrześcijanie bardziej troszczą się o konsekwencje społeczne, kulturowe i polityczne swego zaangażowania, myśląc nadal o wierze jako oczywistej przesłance życia wspólnego. W rzeczywistości założenie to nie jest już nie tylko tak oczywiste, ale często bywa wręcz negowane. Podczas gdy w przeszłości można było rozpoznać jednorodną tkankę kulturową, powszechnie akceptowaną w swym odniesieniu do treści wiary i inspirowanych nią wartości, to obecnie wydaje się, że w znacznej części społeczeństwa już tak nie jest z powodu głębokiego kryzysu wiary, który dotknął wielu ludzi” (PF 2).

Poszukiwanie tożsamości katechezy i wiary jako pierwszorzędnej jej celu wymaga właściwej koncepcji wiary. Ruch biblijny XX wieku oraz Sobór Watykański II podkreśliły, że Bogu objawiającemu się należy się „posłuszeństwo wiary” (por. Rz 16,26; 1,5; 2 Kor 10,5–6), przez które człowiek z wolnej woli cały powierza się Bogu, okazując „pełną uległość rozumu i woli wobec Boga objawiającego” i dobrowolnie uznając objawienie przez Niego dane (KO 5). Na wymiary te zwraca też uwagę *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, zwłaszcza w punktach 53–55,92. W numerze 92 czytamy: „wiara chrześcijańska, przez którą osoba mówi »tak« Jezusowi Chrystusowi, może być rozważana w dwóch aspektach: jako przyłgnięcie do Boga, który się objawia, udzielone pod wpływem łaski. W tym przypadku wiara polega na powierzeniu się słowu Bożemu i oddaniu się mu (*fides qua*); jako treść Objawienia i orędzia ewangelicznego. W tym znaczeniu wiara wyraża się przez coraz lepsze poznanie głębokiego sensu tego słowa (*fides quae*)”.

Te dwa aspekty z samej swej natury nie mogą zostać rozdzielone. Dojrzewanie i wzrost wiary wymagają ich organicznego i spójnego rozwoju. Jednak z racji metodologicznych mogą być one rozważane osobno. Stąd cel katechezy widzi wiarę jako:

1. Łaskę i dar Boga

Już *List do Rzymian* kieruje uwagę na wiarę jako dar: sercem przyjęta wiara prowadzi do usprawiedliwienia, a wyznawanie jej ustami – do zbawienia (Rz 10,10). Benedykt XVI stwierdził: „serce wskazuje, że pierwszy akt, którym dochodzi się do wiary, jest darem Boga i działaniem łaski, która przekształca osobę aż do głębi jej serca” (PF 10).

Wiara jest darem Bożym. Może narodzić się w sercu ludzkim tylko jako owoc „łaski Bożej uprzedzającej i wspomagającej” i jako całkowicie wolna odpowiedź

na poruszenie Ducha Świętego, który „udziela wszystkim słodyczy w uznawaniu i dawaniu wiary prawdzie” (DOK 55).

2. Odpowiedź na wezwanie Boga i przyłgnięcie do Niego

Katecheza jako posługa Słowa Bożego nie może ograniczać się jedynie do jego przekazywania i nauczania. Słowo Boże zawsze jest wezwaniem oczekującym na odpowiedź ze strony człowieka; tu leży jego znaczenie egzystencjalne, objawia Boży plan zbawienia. Wiara chrześcijańska jest przede wszystkim nawróceniem do Jezusa Chrystusa, pełnym i szczerym przyłgnięciem do Jego Osoby oraz decyzją pójścia za Nim. Wiara jest osobowym spotkaniem z Jezusem Chrystusem oraz staniem się Jego uczniem. Wymaga to stałego zaangażowania, by myśleć jak On, sądzić jak On i żyć jak On żył. W ten sposób wierzący łączy się ze wspólnotą uczniów i czyni swoją wiarę wiarą Kościoła (DOK 53).

Wiara zakłada zmianę życia, „metanoię”, to znaczy głęboką przemianę myśli i serca; sprawia, że wierzący przyjmuje „nową zasadę życia i to życia we wspólnocie, ustanowionego przez Ewangelię”. Ta zmiana życia objawia się na wszystkich poziomach życia chrześcijanina: w jego życiu wewnętrznym, adoracji i przyjęciu woli Bożej; w jego czynnym uczestniczeniu w misji Kościoła; w jego życiu małżeńskim i rodzinnym; w życiu zawodowym; w pełnieniu czynności o charakterze ekonomicznym i społecznym (DOK 55).

3. Zaufanie

Cechą charakterystyczną postawy człowieka wobec Boga jest osobowe powierzenie się Jemu. Oddanie to wyraża się w postawie ufności, nadziei i posłuszeństwa. Wierzyć to dzięki Chrystusowi pokładać ufność w Bogu (por. 2 Kor 3,4). „Wiara jest najpierw *osobowym przyłgnięciem człowieka do Boga*; równocześnie i w sposób nierozdzielny jest ona *dobrowolnym uznaniem całej prawdy, którą Bóg objawił*. Jako osobowe przyłgnięcie człowieka do Boga i uznanie prawdy, którą On objawił, wiara chrześcijańska różni się od wiary w osobę ludzką. Jest więc słuszne i dobre powierzyć się całkowicie Bogu i wierzyć w sposób absolutny w to, co On mówi. Byłoby rzeczą daremną i fałszywą pokładać taką wiarę w stworzeniu” (KKK 150). „To »tak« powiedziane Jezusowi Chrystusowi, pełni Objawienia Ojca, zawiera podwójny wymiar: ufne powierzenie się Bogu oraz pełną miłości zgodę na to wszystko, co On nam objawił. Jest to możliwe tylko dzięki działaniu Ducha Świętego: »Przez wiarę – człowiek z wolnej woli cały powierza się Bogu – okazując pełną uległość rozumu i woli wobec Boga objawiającego

i dobrowolnie uznając objawienie przez Niego dane«. »Wiara ma podwójne odniesienie: do osoby i do prawdy; akt wiary odnosi się do prawdy przez zaufanie osobie, która o niej świadczy«” (DOK 54).

4. Treść objawienia i orędzia ewangelicznego

Zgoda rozumu i woli wspomagana jest znajomością treści, zgłębianiem tajemnicy wiary. Znajomość wiary wprowadza w pełnię tajemnicy zbawczej Objawionej przez Boga. Istnieje w istocie głęboka jedność między aktem, którym się wierzy, a treścią, której dajemy nasze przyzwolenie. Apostoł Paweł pozwala na wejście w tę rzeczywistość, kiedy pisze: „Sercem przyjęta wiara prowadzi do usprawiedliwienia, a wyznawanie jej ustami – do zbawienia” (Rz 10,10). Serce wskazuje, że pierwszy akt, którym dochodzi się do wiary, jest darem Boga i działaniem łaski, która przekształca osobę aż do głębi jej serca.

Znajomość treści wiary jest istotna, by wydać swą zgodę, to znaczy, aby w pełni, rozumem i wolą zgadzać się z tym, co proponuje Kościół. Znajomość wiary wprowadza w pełnię tajemnicy zbawczej objawionej przez Boga. Udzielona zgoda oznacza więc, że kiedy się wierzy, w sposób wolny przyjmuje się całą tajemnicę wiary, bo gwarantem jej prawdy jest sam Bóg, który objawia się i pozwala poznać swą tajemnicę miłości. Z drugiej strony nie możemy zapominać, że w naszym kontekście kulturowym wielu ludzi, choć nie rozpoznają w sobie daru wiary, szczerze poszukuje ostatecznego sensu i definitywnej prawdy o swym istnieniu i świecie. To poszukiwanie jest autentyczną „preambułą” wiary, gdyż kieruje ludzi na drogę, która prowadzi do tajemnicy Boga. Sam ludzki rozum nosi w istocie wrodzoną potrzebę tego, „co wartościowe, nieprzemijalne”. Wymóg ten stanowi nieustannie zachętę, trwale wpisaną w serce człowieka, aby wyruszyć w drogę i znaleźć Tego, którego byśmy nie poszukiwali, gdyby nie wyszedł już nam na spotkanie. Wiara zaprasza nas właśnie na to spotkanie i w pełni otwiera (PF 10).

Katechizm Kościoła katolickiego stwierdza: „Wiara szuka rozumienia: jest charakterystyczne dla wiary, że wierzący pragnie lepszego poznania Tego, w którym złożył swoją wiarę, i lepszego zrozumienia tego, co On objawił; głębsze poznanie będzie domagać się z kolei większej wiary, coraz bardziej przenikniętej miłością. Łaska wiary otwiera »oczy serca« (Ef 1,18) na żywe rozumienie treści Objawienia, czyli całości zamysłu Bożego i tajemnic wiary, ich związku między sobą i z Chrystusem, który stanowi centrum Tajemnicy objawionej. Aby »coraz głębsze było zrozumienie Objawienia, tenże Duch Święty darami swymi wiarę

stale udoskonala». W ten sposób, według powiedzenia św. Augustyna, »wierzę, aby rozumieć, i rozumiem, aby głębiej wierzyć«” (KKK 158)

„»Święty depozyt« wiary (*depositum fidei*), zawarty w świętej Tradycji i Piśmie świętym, został powierzony przez Apostołów wspólnocie Kościoła. »Na nim polegając, cały lud święty zjednoczony ze swymi pasterzami trwa stale w nauce Apostołów, we wspólnocie braterskiej, w łamaniu chleba i w modlitwach, tak iż szczególnie zaznacza się jednomyślność przełożonych i wiernych w zachowywaniu przekazanej wiary, w praktykowaniu jej i wyznawaniu«” (KKK 84).

5. Zobowiązanie – domaga się świadczenia

„»Wyznawać ustami« wskazuje, że wiara oznacza zaangażowania i publiczne świadectwo. Chrześcijanin nigdy nie może myśleć, że wiara jest sprawą prywatną. Wiara jest decyzją, żeby być z Panem, aby z Nim żyć. To »bycie z Nim« wprowadza do zrozumienia powodów, dla których się wierzy. Wiara właśnie dlatego, że jest aktem wolności, wymaga również odpowiedzialności społecznej za to, w co się wierzy. Kościół w dniu Pięćdziesiątnicy ukazuje z całą oczywistością ów wymiar publiczny wiary i głoszenia jej bez lęku każdej osobie. Jest to dar Ducha Świętego, który uzdalnia do misji i umacnia nasze świadectwo, czyniąc je śmiałym i odważnym” (PF 10).

„Samo wyznanie wiary jest aktem zarówno osobistym, jak i wspólnotowym. Pierwszym podmiotem wiary jest faktycznie Kościół. W wierze wspólnoty chrześcijańskiej każdy otrzymuje chrzest, skuteczny znak wejścia do ludu wierzących, aby zyskać zbawienie. Jak stwierdza *Katechizm Kościoła katolickiego*: »Wierzę« – to wiara Kościoła wyznawana osobiście przez każdego wierzącego, przede wszystkim w chwili chrztu. »Wierzimy« – to wiara Kościoła wyznawana przez biskupów zgromadzonych na soborze lub, bardziej ogólnie, przez zgromadzenie liturgiczne wierzących. »Wierzę« – mówi także Kościół, nasza Matka, który przez swoją wiarę odpowiada Bogu i który uczy nas mówić: »Wierzę«, »Wierzimy«...” (PF 10).

4. Doprowadzić do zjednoczenia, a nawet głębokiej z Nim zażyłości – trudności

Dyrektorium ogólne o katechizacji zaznacza, że: „wiara jest darem przeznaczonym do wzrostu w sercu wierzących. Przyłgnięcie do Jezusa Chrystusa

zapoczątkowuje bowiem proces stałego nawrócenia, który trwa całe życie. Kto dochodzi do wiary, jest jak nowo narodzone dziecko, które powoli będzie wzrastało i przemieni się w osobę dorosłą, dążącą do stanu »człowieka doskonałego«, do dojrzałości według pełni Chrystusa” (DOK 56). Dzięki wierze nowe życie z Jezusem Chrystusem kształtuje całą ludzką egzystencję na radykalnej nowości zmartwychwstania. Wymaga to pogłębienia mentalności wiary, czyli ewangelicznego rozumienia życia i przeżywania go w duchu Ewangelii. Wskazuje się na ważne elementy w procesie stałego nawracania się i dojrzewania w wierze. Są nimi: zainteresowanie Ewangelią, budzące poszukiwanie religijne, zrodzone pod wpływem poruszenia Ducha Świętego i głoszącego kerygmatu nawrócenie niosące przyłgnięcie do Jezusa Chrystusa i wolę pójścia za Nim, pragnienie głębszego poznania Jezusa i utożsamienie się z Nim dzięki pogłębieniu poznania wiary i zrozumienia życia chrześcijańskiego oraz złożenie żywego, bezpośredniego i czynnego wyznania wiary. Ta dojrzałość poddana działaniom Ducha Świętego między innymi umacniana sakramentami, modlitwą i praktyką miłości stanowi drogę do osiągnięcia pełni na miarę Jezusa Chrystusa (por. DOK 56).

Droga ta w pluralistycznym i zsekularyzowanym społeczeństwie staje się poważnym wyzwaniem. Zanika niejednokrotnie środowisko wiary. Obserwuje się brak życia wiary u chrześcijan, kwestionowanie wiary chrześcijańskiej; zagościł w sercach ludzi indyferentyzm religijny. Pewną diagnozę zawarł Jan Paweł II w adhortacji apostolskiej *Ecclesia in Europa*: często nawet podstawy i najbardziej zasadnicze pojęcia chrześcijaństwa nie są już znane. Wielu ochrzczonych żyje tak, jakby Chrystus nie istniał; powtarza gesty i znaki związane z wiarą, zwłaszcza w praktykach religijnych, ale nie odpowiada im rzeczywista akceptacja treści wiary i przyłgnięcie do Osoby Jezusa. Miejsce pewności wielkich prawd wiary u wielu ludzi zajęło niejasne i mało zobowiązujące uczucie religijne; szerzą się różne formy agnostycyzmu i praktycznego ateizmu, które przyczyniają się do pogłębienia rozdźwięku między wiarą a życiem; wielu uległo duchowi immanentystycznego humanizmu, który osłabił ich wiarę, prowadząc niestety często do jej całkowitego porzucenia; jesteśmy świadkami swego rodzaju sekularystycznej interpretacji wiary chrześcijańskiej, która powoduje jej erozję, z którą wiąże się głęboki kryzys sumienia i praktyki moralności chrześcijańskiej. Wielkie wartości, które w znacznej mierze były inspiracją dla kultury europejskiej, zostały oddzielone od Ewangelii, przez co utraciły swą najgłębszą duszę, zostawiając miejsce dla licznych wypaczeń (EE 47).

5. Postawa dojrzałej wiary

Cel katechezy zakłada kształtowanie postawy człowieka inspirowanej wiarą. Jeśli przyjmiemy, że postawa to pewna dyspozycja, sposób bycia, rodzaj dynamicznej mobilizacji osobowości, która w konfrontacji z konkretną sytuacją życiową angażuje sferę odcuciowo-poznawczą, procesy uczuciowe oraz tendencje wolitywno-sprawcze¹³, to dojrzałość wiary wymaga harmonijnego rozwoju trzech wymiarów postawy: poznawczej, afektywnej i działaniowej. Nie osiągnie się celu, jeśli te wymiary nie będą rozwijane integralnie. Zdobycie wiedzy bez powiązania ze sferą wolitywną i działaniową zamknie się na teoretycznej znajomości prawd wiary bez związku z egzystencją człowieka. Nie wystarczy emocjonalne, uczuciowe przyłgnięcie bez zgłębienia motywów i znajomości prawd. Działanie takie stanie się powierzchowne, a w chwili próby ustanie. Tylko integralne, harmonijne spojrzenie na trzy wymiary wiary sprawi, że stanie się ona źródłem sensu życia. W służbie tego stoją trzy funkcje katechezy: nauczanie, wychowanie, wtajemniczenie.

Idąc śladem zastosowanych w *Katechizmie Kościoła katolickiego* części oraz wskazań z listu apostołskiego *Porta fidei*, potrzeba odkryć treść wiary wyznawanej, celebrowanej, przeżywanej i przemodlonej i zastanowić się nad samym aktem wiary (PF 9).

W dojrzewaniu postawy wiary, któremu służą wychowanie i wtajemniczenie, nie można zapominać o nauczaniu. Doświadczenie historii może wskazać na częste przeakcentowania tego elementu. Nie stanowi ono celu samo dla siebie, ale poznanie winno służyć pozostałym elementom konstytutywnym wiary. Katecheza musi przekazywać i budować akty wiary, dawać jej przeżycie i doświadczenie. Przekazując prawdę, udziela wskazań i motywacji, które nadają sens chrześcijańskiemu programowi życia. Katecheza, realizując swój cel, musi pamiętać o poznaniu pamięciowym, bowiem „jest częścią tej »Pamięci« Kościoła, która zachowuje wśród nas żywą obecność Chrystusa. Ćwiczenie pamięci stanowi więc istotny aspekt pedagogii wiary, począwszy od zarania chrześcijaństwa. By uniknąć ryzyka mechanicznego zapamiętywania, trzeba wpisać je między różne funkcje rozumienia, takie jak spontaniczna reakcja i refleksja, chwila dialogu i milczenia, relacja ustna i praca pisemna. Przedmiotem zapamiętywania powinny stać się przede wszystkim główne formuły wiary, ponieważ zapewniają jej najbardziej

¹³ E. Alberich, *Postawy*, w: J. Gevaert (red.), *Słownik katechetyczny*, Warszawa 2007, s. 731.

precyzyjny wykład oraz gwarantują wspólne dziedzictwo doktrynalne, kulturowe i językowe. Posiadanie określonych języków wiary jest nieodzownym warunkiem przeżywania wiary. Trzeba jednak, aby takie formuły zostały zaproponowane jako syntezy po uprzednim wyjaśnieniu i by były wierne orędziu chrześcijańskiemu. (...) »Kwiaty wiary i pobożności – jeśli można się tak wyrazić – nie wyrastają w miejscach pustynnych katechizacji nieposługującej się pamięcią. Jest rzeczą bardzo ważną, by te wyuczone na pamięć teksty zostały jednocześnie wewnętrznie przyswojone, stopniowo zgłębiane umysłem, tak by stały się źródłem osobistego i wspólnotowego życia chrześcijańskiego«” (DOK 154).

Ten, kto spotkał Chrystusa, pragnie poznać Go możliwie najbardziej, jak również chce poznać zamysł Ojca, który Go posłał. Poznanie treści wiary (*fides quae*) jest wymagane przez przyłgnięcie do wiary (*fides qua*) (DOK 85).

To kształtowanie dojrzałej wiary nie odbywa się w formie jednolitej. Wymaga uwzględnienia wieku, wpływu środowiska, oddziaływań wychowawczych.

Katecheza powinna przekazywać orędzie ewangeliczne w jego integralności i czystości. Dlatego podstawowym kryterium katechezy jest ochrona integralności orędzia, unikanie jego przedstawień częściowych lub zniekształconych: „by danina jego wiary była doskonała, każdy z uczniów Jezusa ma prawo otrzymać słowo wiary, pełne i całkowite w swej ostrości i sile; nie może ono być okaleczone, zafałszowane lub zubożone” (DOK 111).

6. Katecheta jako przewodnik, zwiastun, świadek i nauczyciel

W dążeniu do realizacji celu ważną rolę odgrywa katecheta. O nim w omawianym kontekście mówi *Dyrektorium ogólne o katechizacji*: katecheta jest bezpośrednim mediatorem, który ułatwia komunikację między osobami i misterium Boga oraz między osobami we wspólnocie. Z tego powodu musi się on zaangażować, by jego wizja kulturowa, pozycja społeczna i styl życia nie stawały przeszkodą na drodze wiary, tworząc raczej warunki bardziej sprzyjające temu, by orędzie chrześcijańskie było szukane, przyjmowane i pogłębiane. Katecheta nie zapomina, że przyłgnięcie osobowe jest owocem łaski i wolności, a więc stara się, by jego działanie było zawsze podtrzymywane przez wiarę w Duchu Świętym i przez modlitwę. Istotne w końcu znaczenie ma osobowa relacja katechety z osobą katechizowaną. Karmi się ona pasją wychowawczą, rozwijaną kreatywnością, przystosowaniem, a zarazem największym szacunkiem dla wolności

i dojrzałości osoby. Na mocy swojego mądrego towarzyszenia katecheta pełni najcenniejszą służbę w ramach działalności katechetycznej: pomaga katechizowanym w odczytaniu powołania, do którego wybiera ich Bóg (DOK 156).

Katecheta, przeżywając swoją misję jako osobiste powołanie w Kościele, głosi Ewangelię z mandatu i w imieniu Kościoła. Winien być człowiekiem Kościoła, umieć utożsamiać się z nim, chcieć i być zdolnym do przekazywania orędzia Bożego w jego imieniu (DOK 150). Choć wiara jest łaską, zadaniem jest budzenie gotowości otwarcia się, głoszenia, pielęgnowania, uzdalnianie do wyznania i świadczenia, budzenia motywów i kształtowania argumentów. Wymaga to wiary katechety: jego osobowego przyłgnięcia i wiedzy. Wiara katechety niesie wiarę katechizowanych. Zadaniem katechety jest w równej mierze nauczać, wychowywać, świadczyć, ewangelizować i wtajemniczać w liturgię, w życie modlitwy i wspólnoty Kościoła; być autentycznym przewodnikiem po drogach wiary oraz wyzwolić pragnienie własnej doskonałości i uruchomić wolę identyfikacji z ideałem. Jest to cel powołania i zaszczytnej misji¹⁴. Wymaga życia wiarą, bycia świadkiem; kompetencji, organicznej syntezy wiary, profesjonalizmu, pasji i wiarygodności. Świadczenie katechety będzie polegało na ukazaniu działającej obecności Boga w jego własnym życiu¹⁵.

Instrumentum laboris XIII Zwyczajnego Zgromadzenia Synodu Biskupów 2012 stwierdza: „Katecheci są świadkami bezpośrednimi, niezastąpionymi ewangelizatorami, którzy stanowią podstawową siłę wspólnot chrześcijańskich”¹⁶.

7. Metodyka

Zróznicowana struktura aktu i postawy wiary oraz działań wynikających z funkcji katechezy zakłada zróżnicowaną metodykę działania. Wymaga to wykorzystania wielości form i metod pracy. Będą to formy i metody z przewagą aspektu poznawczego (nauczanie, informacja, praca ze źródłami, refleksja), z przewagą działań aktywizujących (działanie, uczestnictwo, praca w grupie), a nade wszystko wtajemniczających (celebracje, modlitwa) z akcentem na element emocjonalny i przeżycie (świadczenie, dialog, celebracje).

¹⁴ Jan Paweł II, dz. cyt., s. 32.

¹⁵ Zob. M. Finke, dz. cyt., s. 571.

¹⁶ Synod Biskupów, XIII Zwyczajne Zgromadzenie Ogólne, *Nowa ewangelizacja dla przekazu wiary chrześcijańskiej. Instrumentum laboris*, Watykan 2012, nr 108.

„W przekazywaniu wiary Kościół nie posiada własnej ani też jedynej metody, lecz w świetle pedagogii Bożej wybiera metody danego czasu. Przyjmuje w sposób wolny »wszystko, co jest prawdziwe, co godne, co sprawiedliwe, co czyste, co miłe, co zasługuje na uznanie« (Flp 4,8), syntetyzując wszystkie elementy, które nie sprzeciwiają się Ewangelii, i włącza je w służbę na jej rzecz. (...) Metodologia katechetyczna ma na celu wychowanie wiary; wykorzystuje ona w katechezie nauki pedagogiczne i nauki o komunikacji; uwzględnia liczne i znaczne osiągnięcia katechetyki współczesnej” (DOK 148). Przekazywać wiarę oznacza stworzyć klimat zaufania, otwarcia i gotowości udzielenia odpowiedzi Bogu, nawrócenia, przyłgnięcia do Chrystusa, wprowadzić, wtajemniczyć, dać przeżycie i doświadczenie, uzdolnić do uzasadnienia wiary. Przekazywać wiarę oznacza stworzyć w każdym miejscu i w każdym czasie warunki, by mogło dojść do spotkania między ludźmi i Jezusem Chrystusem¹⁷.

Zakończenie

Katecheza, będąc obok wychowania i wtajemniczenia w wiarę wzajemnym wzrastaniem w wierze katechety i katechizowanego, nie może ograniczyć się do jednostronnego przekazu. Ważny jest dialog, dzielenie się doświadczeniem i świadectwo. Zadaniem katechety jest proklamacja i stworzenie warunków do zaktualizowania spotkania z Bogiem.

Literatura

- Alberich E., *Cele katechezy*, w: J. Gevaert (red.), *Słownik katechetyczny*, Warszawa 2007.
- Alberich E., *Postawy*, w: J. Gevaert (red.), *Słownik katechetyczny*, Warszawa 2007.
- Blachnicki F., *Kerygmaticzna odnowa katechezy*, Warszawa 2005.
- Charytański J., *W kręgu zadań i treści katechezy*, Kraków 1992.
- Finke M., *Odnowa katechetyczna (Zarys katechetyki kerygmaticznej)*, w: M. Finke (red.), *Pod tchnieniem Ducha Świętego. Współczesna myśl teologiczna*, Poznań 1964.
- Jan Paweł II, *Wierzę w Boga Ojca Stworzyciela*, Watykan 1987.
- Okoń W., *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1996.

¹⁷ Tamże, nr 11.

- Schmidt G.R., *Die Lernziele*, w: E. Feifel (red.), *Handbuch der Religionspädagogik*, t. 2: *Didaktik des Religionsunterrichts – Wissenschaftstheorie*, Zürich–Einsiedeln–Köln 1974.
- Stachel G., *Lernziele und Religionsunterricht*, w: H. Heinemann, G. Stachel, S. Vierzig, *Lernziele und Religionsunterricht*, Zürich–Einsiedeln–Köln 1970.
- Synod Biskupów, XIII Zwyczajne Zgromadzenie Ogólne, *Nowa ewangelizacja dla przekazu wiary chrześcijańskiej. Instrumentum laboris*, Watykan 2012.
- Szpet J., *Dydaktyka katechezy*, Poznań 1999.
- Szpet J., *Planowanie dydaktyczne w nauczaniu religii*, w: J. Szpet, D. Jackowiak (red.), *Plany wynikowe w katechezie*, Poznań 2003.

WIARA JAKO PIERWSZORZĘDNY CEL KATECHEZY

Streszczenie

Na wiarę jako podstawowy cel katechezy wskazują dokumenty i doświadczenie Kościoła. Wiara ukazana w perspektywie tożsamości katechezy wymaga odnowionego spojrzenia na cały proces jej formacji. Trzeba rozpoznać trudności w realizacji celu oraz główne czynniki dojrzałej postawy wiary. Znaczącą rolę w tym procesie odgrywa osoba i działanie katechety oraz wykorzystana pedagogia.

Słowa kluczowe: wiara, katecheza, katecheta, proces edukacyjny, świadectwo

FAITH AS PRIME OBJECTIVE OF CATECHESIS

Summary

Faith as a fundamental objective of catechesis indicate the documents and the experience of the Church. Faith shown in the perspective of the identity of catechesis requires a renewed look at the whole process of its formation. It is very important to recognize the difficulties in achieving the objective and the main parts of mature attitude of faith. A significant role in this process is the person and action of the catechist and the pedagogy used.

Keywords: faith, catechesis, catechist, the educational process, the certificate

Translated by Mirosława Landowska